

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

Василюк Тамара Григорівна

УДК [378.147:37.011.3-051]:316

**ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ
У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН**

13.00.09 – теорія навчання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Державному вищому навчальному закладі «Криворізький державний педагогічний університет», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
МАЛИХІН Олександр Володимирович,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
завідувач кафедри
романо-германських мов і перекладу.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
БАКУМ Зінаїда Павлівна,
Державний вищий навчальний заклад «Криворізький
національний університет»,
професор кафедри інженерної
педагогіки та мовної підготовки;

кандидат педагогічних наук
УДОВІЧЕНКО Ганна Михайлівна,
Інститут педагогіки НАПН України,
докторант відділу дидактики.

Захист відбудеться 24 лютого 2017 року о 10.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

З дисертацією можна ознайомитись на офіційному сайті <http://www.tnpu.edu.ua> та в науковій бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розіслано 23 січня 2017 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Янкович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Початок ХХІ століття задає новий соціальний контекст життєдіяльності людини. Відбувається зміна сталих традицій, ментальних характеристик способу життя, стилю спілкування та взаємодії людей, що ускладнює вимоги до особи, яка розвивається, і, відповідно, до випускника вищого навчального закладу. Такі зміни істотно підвищують очікуваний внесок освіти в реформування суспільства, визначивши освітній сектор як пріоритетний у структурі його розвитку.

Аналіз соціальної й навчальної практики засвідчує, що часто випускники вищої педагогічної школи не готові до реалізації вимог, які висуваються соціумом до них не лише як до фахівців, але й як носіїв високої моральної культури, яку вони намагатимуться максимально ефективно передавати своїм учням у подальшій професійній діяльності.

Активна наукова дискусія навколо проблем забезпечення гармонійної взаємодії сучасного фахівця освітньої галузі з постійно змінюваним навколишнім інформаційним простором переважно зводиться до питань, якими саме компетентностями має оволодіти випускник вищого педагогічного навчального закладу.

Філософське та суто педагогічне осмислення взаємозумовленості соціальних явищ і педагогічної дійсності у своїх фундаментальних дослідженнях послідовно відтворювали С. Архангельський, Ю. Бабанський, Б. Гершунський, Е. Гусинський, І. Зязюн, В. Краєвський, В. Кремень, В. Лозова, І. Малафійк, В. Онищенко, Н. Розов, М. Романенко, З. Слєпкань. Теоретичні узагальнення процесу підготовки студентів вищих навчальних закладів представлено в дослідженнях А. Алексюка, З. Бакум, В. Бондаря, В. Буряка, М. Євтуха, З. Курлянд, О. Малихіна, Г. Селевка, В. Сластьоніна, В. Шадрікова.

Сучасний стан розвитку освіти характеризується наявністю науково-методичних засад для розроблення компетентнісних моделей навчальної діяльності, водночас фактично відсутні концептуально ґрунтовні праці, пов'язані з описом і поясненням процесів формування компетентності, зокрема соціальної. З огляду на постійно зростаючу потребу у фахівцях соціально-гуманітарного спрямування, особливої значущості набуває підготовка майбутнього вчителя з високим рівнем сформованості соціальної компетентності.

Науковими здобутками фундаторів компетентнісного підходу (В. Байденка, Н. Бібік, І. Зимньої, О. Локшиної, А. Маркової, Н. Ничкало, С. Ніколаєнка, О. Овчарук, О. Пометун, Дж. Равена, О. Савченко, В. Серікова, А. Хуторського, С. Шишова, О. Янчуріної) активно послуговуються сучасні дослідники. Способи формування соціальної компетентності студентів досліджено в роботах С. Бахтєєвої, Г. Беліцької, І. Зимньої, А. Кузьмінського, В. Куніциної, А. Мудрика, Г. Селевка. З'ясовано, що компетентнісна основа в сучасних умовах є базою для підготовки фахівців різних галузей, зокрема педагогічної.

Значні напрацювання щодо дослідження процесів соціалізації особистості здійснили Ф. Гідінгс, А. Капська, І. Кон, С. Литвиненко, С. Максименко,

В. Москаленко, А. Мудрик, І. Рогальська, Д. Смелзер. Вивчення проблеми гуманітаризації освіти пов'язуємо з науковими доробками С. Власової, М. Кагана, В. Кременя, С. Кульневича, С. Нікітіної, О. Романовського, В. Серікова, С. Сисоєвої.

Процеси формування різноманітних загальних і предметноспеціалізованих компетентностей майбутніх фахівців (соціальної, професійної, комунікативної, соціокультурної, інформаційної та інших) проаналізовано в дисертаціях М. Докторович, О. Дрогайцева, І. Зарубінської, О. Колобової, І. Мирної, С. Остапенко, І. Павленко, А. Трофименко, Г. Удовіченко, О. Усик.

Аналіз наукових досліджень доводить факт недостатнього вивчення проблеми формування соціальної компетентності студентів у процесі навчання гуманітарних дисциплін, відсутності розробленої та науково-педагогічно обґрунтованої дидактичної моделі її формування. Констатуємо виокремлені суперечності, пов'язані з процесом формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів, а саме:

– між потребою сучасного суспільства в наявності освітньої системи, яка б забезпечила формування соціальної компетентності студента, та відсутністю науково-методичного й технологічного забезпечення реалізації цієї системи на практиці;

– між стрімким підвищенням вимог до рівня професійно-педагогічної діяльності вчителя, невід'ємною складовою якої є вияв соціальної компетентності, та недостатньою підготовкою випускника вищого педагогічного начального закладу до розв'язання саме соціально-педагогічних завдань;

– між об'єктивно усвідомлюваною необхідністю формування соціальної компетентності студента у процесі навчання у вищій педагогічній школі та відсутністю обґрунтованих дидактичних механізмів її формування як провідної складової активної соціальної позиції майбутнього вчителя.

Отже, потреба в соціально компетентних педагогах, здатних до застосування соціальних знань у професійній діяльності, актуальність досліджуваної проблеми та її недостатня теоретична розробленість, необхідність усунення визначених суперечностей, відсутність відповідної дидактичної моделі формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів зумовили вибір теми дисертаційної роботи **«Дидактичні засади формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною науково-дослідної комплексної теми «Теорія і практика підготовки майбутніх педагогів до гармонізації інтелектуального та емоційного факторів навчання учнів загальноосвітніх шкіл», що виконується кафедрою педагогіки Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» (з 01 вересня 2016 року – Криворізький державний педагогічний університет) на замовлення Міністерства освіти і науки України (Наказ МОН України від 17.11.2012, РК № 0109U002918). Тема дослідження затверджена на засіданні вченої ради

Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» (протокол №1 від 23 грудня 2011 року) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні при НАПН України (протокол №4 від 24 квітня 2012 року).

Об'єкт дослідження: процес навчання гуманітарних дисциплін у педагогічних університетах.

Предмет дослідження: дидактичні засади як основа вияву дидактичних умов та розробки моделі формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати дидактичні засади формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін та експериментальним шляхом перевірити ефективність відповідної дидактичної моделі, розробленої та впровадженої на їх основі.

Задля досягнення поставленої мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. На основі вивчення, аналізу та теоретичного узагальнення наукової літератури з філософії, соціології, психології та педагогіки конкретизувати стан розробки досліджуваної проблеми у площині педагогічної теорії і практики.

2. Обґрунтувати сутнісне розуміння дидактичних засад формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів та визначити зміст і структуру досліджуваного дидактичного феномену.

3. Виявити комплекс дидактичних умов формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін як основи його моделювання.

4. Уточнити критерії та показники для визначення рівнів сформованості соціальної компетентності студентів педагогічних університетів.

5. Розробити й експериментально апробувати дидактичну модель формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: теорія наукового пізнання; взаємозумовленість соціальних явищ і педагогічної дійсності; принципи науковості, об'єктивності, єдності теорії та практики; державні нормативні документи; методологічні засади сучасної філософії освіти (Б. Гершунський, Е. Гусинський, І. Зязюн, В. Кремень, В. Онищенко, Н. Розов, М. Романенко); фундаментальні науковців праці, присвячені вивченню концептуальних засад методології педагогічних досліджень (С. Архангельський, Ю. Бабанський, В. Краєвський, В. Лозова, І. Малафійк, В. Онищенко, З. Слєпкань); теоретичні узагальнення щодо процесу підготовки студентів вищих навчальних закладів (А. Алексюк, З. Бакум, В. Бондар, В. Буряк, М. Євтух, З. Курлянд, В. Сластьонін, В. Шадріков); теорія і практика професійного становлення особистості майбутнього педагога (І. Зязюн, Н. Кузьміна, О. Малихін, О. Пехота, О. Савченко, Г. Селевко, С. Сисоєва); положення про реалізацію компетентнісного підходу в освіті на різних етапах (А. Байденко, Н. Бібік, І. Зимня, О. Локшина, А. Маркова, Н. Ничкало,

С. Ніколаєнко, О. Овчарук, О. Пометун, Дж. Равен, О. Савченко, В. Серіков, А. Хуторської, С. Шишов, О. Янчурина); дослідження специфіки реалізації особистісно орієнтованого, акмеологічного, аксіологічного та технологічного методологічних підходів в освіті (Б. Ананьєв, В. Безпалько, І. Бех, Е. Зеєр, Т. Ісаєва, І. Кон, Н. Кузьміна, О. Пехота, І. Підласий, В. Радул, Г. Селевко, В. Сластьонін); проблеми визначення змісту й умов формування соціальної компетентності (С. Бахтєєва, Г. Беліцька, І. Зимня, А. Кузьмінський, В. Куніцина, А. Мудрик, А. Хуторської); теоретичні положення про розуміння процесу соціалізації особистості (О. Беспалько, Ф. Гідінгс, А. Капська, І. Кон, С. Литвиненко, С. Максименко, В. Москаленко, А. Мудрик, І. Рогальська, Д. Смелзер); проблеми гуманітаризації освіти (С. Власова, М. Каган, Л. Кондрашова, С. Кульневич, С. Нікітіна, О. Романовський, С. Сисоєва).

Методи дослідження. Задля досягнення мети та розв'язання сформульованих завдань було використано комплекс загальнонаукових і суто педагогічних методів дослідження, а саме:

– *теоретичні* – вивчення й аналіз наукової літератури з проблем дидактики вищої школи задля визначення специфіки впровадження компетентнісного підходу як дидактичної парадигми переосмислення розвитку освіти в цілому та вищої педагогічної освіти зокрема, уточнення поняття соціальної компетентності студентів як результату врахування положень цього підходу у вищій педагогічній школі, визначення змісту та структурно-функціональних компонентів соціальної компетентності, виявлення дидактичних умов її формування, а також розроблення дидактичної моделі формування соціальної компетентності студентів у процесі навчання гуманітарних дисциплін; методи теоретичного прогнозування для подальшого визначення динаміки змін у процесі формування соціальної компетентності студентів;

– *емпіричні* – анкетування, опитування, спостереження, бесіда, тестування задля конкретизації та уточнення критеріїв і показників вияву (за рівнями) сформованості соціальної компетентності студентів педагогічних університетів; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) для визначення динаміки формування парціальних компетентностей як компонентів соціальної компетентності в цілому та перевірки ефективності впровадження розробленої дидактичної моделі в освітній процес вищої педагогічної школи;

– *методи математичного та статистичного оброблення й аналізу результатів дослідно-експериментальної роботи* – визначення середнього арифметичного, розрахунки динаміки змін у відсотках, застосування критерію згоди Пірсона для підтвердження статистичної значущості змін, що покомпонентно спостерігалися в процесі формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів, а також доведення правомірності висунутої гіпотези.

Експериментальною базою дослідження було обрано Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет» (з 01 вересня 2016 року – Державний вищий навчальний заклад «Криворізький державний педагогічний університет») та Кіровоградський державний

педагогічний університет імені Володимира Винниченка. У різних видах експериментальної роботи взяли участь 388 студентів і 52 викладачі.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

– *вперше обґрунтовано* дидактичні засади формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін як основи для здійснення практичних дидактичних впливів через створення комплексу дидактичних умов (комплексний моніторинг рівня сформованості парціальних компетентностей нижчого ієрархічного порядку, які у своїй сукупності визначають соціальну компетентність студентів; використання технологій активного й інтерактивного продуктивного навчання гуманітарних дисциплін на засадах компетентісно орієнтованої освіти; цілеспрямоване створення комплікативних соціально значущих ситуацій як обов'язкової складової змісту навчання гуманітарних дисциплін на основі інтеграції набутих знань, умінь і навичок, що визначають рівень сформованості парціальних компетентностей соціальної компетентності суб'єктів навчального процесу; стимулювання рефлексійної діяльності студентів на кожному етапі формування парціальних компетентностей нижчого ієрархічного порядку, спрямованої на забезпечення їх соціально-особистісної самореалізації) та імплементаційне розгортання розробленої дидактичної моделі, що представлена єдністю чотирьох структурно-функціональних компонентів-блоків (мотиваційно-особистісного, партисипативно-діяльнісного, імплементаційно-управлінського, рефлексійного); визначено змістову структуру соціальної компетентності студентів педагогічних університетів, до складу якої входять компетентності нижчого ієрархічного порядку (когнітивна, інтерактивна, операційна, імплементаційна та рефлексійна);

– *уточнено та конкретизовано* поняття «соціальна компетентність студентів педагогічного університету», критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний, технологічний, комунікативний, ситуаційно-оцінювальний та критерій самооцінки) та відповідні показники, за виявом яких характеризують рівні сформованості соціальної компетентності студентів (низький, середній, достатній, високий); особливості розуміння змісту гуманітарних дисциплін у вищій педагогічній школі та закладеного в ньому дидактичного потенціалу щодо формування досліджуваного дидактичного явища.

Подальшого розвитку набули теоретичні положення щодо розуміння структури соціальної компетентності студентів та змісту процесу використання дидактичних механізмів під час її формування у педагогічних університетах на засадах інтеграції положень компетентісного, особистісно орієнтованого, аксіологічного та технологічного підходів.

Практичне значення дослідження полягає в упровадженні в освітній процес вищих педагогічних навчальних закладів дидактичної моделі формування соціальної компетентності студентів під час навчання гуманітарних дисциплін, реалізація якої спирається на організацію діяльності факультативу для студентів «Соціальна компетентність майбутнього вчителя» і

науково-методичного семінару для викладачів «Соціально-педагогічні ситуації: конструювання і використання в освітньому процесі у вищій педагогічній школі»; підготовці методичних рекомендацій «Формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін».

Результати дослідження впроваджено у практику роботи вищих навчальних закладів: Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» (довідка № 02/05-416/3 від 31.08.2016 р.), Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 240-н від 21.12.2015 р.), Сумського державного університету (акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження від 21.04.2016 р.), Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (довідка № 881 від 18.10.2016 р.), Чорноморського національного університету імені Петра Могили (довідка № 03/773 від 28.09.2016 р.).

Особистий внесок здобувача в публікації зі співавторами полягає в розробці визначення «соціальна компетентність студентів», теоретичному обґрунтуванні методологічних підходів до формування соціальної компетентності майбутніх педагогів [7].

Апробацію результатів дисертації здійснено під час проведення педагогічного експерименту, а також шляхом оприлюднення теоретичних і практичних висновків й узагальнень під час доповідей на наукових та науково-практичних конференціях різного рівня: Міжнародній науково-технічній конференції «Сталий розвиток промисловості та суспільства» (Кривий Ріг, 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Ольвійський форум – 2014: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі (м. Миколаїв, 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2014 р.), Міждисциплінарній всеукраїнській науково-практичній конференції студентів і молодих учених «Гендерна освіта в сучасному університеті: досвід, проблеми, перспективи» (Кривий Ріг, 2014 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Фундаменталізація змісту загальноосвітньої та професійної підготовки: проблеми і перспективи» (Кривий Ріг, 2015 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Мультидисциплінарні гендерночутливі ініціативи: молодіжний потенціал ОГО» (Суми, 2016 р.).

Основні положення та результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет».

Публікації. Результати дослідження представлено в 17 публікаціях (16 одноосібних та 1 у співавторстві): 9 статей у фахових виданнях (зокрема 2 у закордонних), 4 – в інших виданнях, 4 – матеріали конференцій, 1 методичні рекомендації.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (360 найменувань),

15 додатків. Повний обсяг дисертації становить 283 сторінки, основний зміст викладено на 196 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертаційної роботи, конкретизовано її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення, подано відомості про апробацію й упровадження отриманих результатів.

У першому розділі **«Теоретичні основи формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів»** проаналізовано базові поняття («компетенція», «компетентність», «соціальна компетентність») та окреслено їх феноменологічні зв'язки; визначено структуру соціальної компетентності студентів; описано наукові підходи до вивчення процесу формування соціальної компетентності студентів (компетентнісний (як провідний), особистісно орієнтований, акмеологічний, аксіологічний та технологічний). Провідні сучасні науковці (Н. Бібік, І. Зимня, О. Пометун, А. Хуторської) зазначають, що всі компетентності соціальні в широкому значенні слова, адже вони продукуються й формуються в соціумі. Отже, компетентності є соціальними за своїм змістом. Специфікою розуміння питання про формування соціальної компетентності є те, що воно стає загальним для низки гуманітарних наук.

Здійснений аналіз досліджень соціальної компетентності дав змогу виявити такі потрактування означеного явища: психолого-педагогічна характеристика особистості (І. Зарубінська, А. Кузьмінський), здатність особистості (Н. Борбич, М. Докторович), якість особистості (С. Краснокутська, А. Мудрик, С. Рачева), рівень соціалізації особистості (Г. Беліцька, І. Зимня), складна динамічна інтегральна система (А. Брушлинський, В. Куніцина). Таким чином, зроблено висновок про те, що питання соціальної компетентності висвітлено з окремих точок зору, проте потребує дослідження її як якісної характеристики процесу соціалізації особистості.

Визначено парціальні (часткові) компетентності нижчого ієрархічного порядку, що входять до структури соціальної компетентності студентів, а саме: когнітивну (здатність сприймати, перетворювати у свідомості, зберігати в пам'яті та відтворювати в потрібний момент інформацію для розв'язання теоретичних і практичних завдань); інтерактивну (набір знань, умінь і навичок, що дають студенту змогу у процесі активної взаємодії ефективно та якісно виконувати певну навчальну діяльність, набуваючи та використовуючи досвід, удосконалюючи вже наявний комплекс знань, умінь і навичок); імплементаційну (практичне прагнення та здатність реалізовувати свій потенціал для успішної творчої діяльності в соціальній сфері, усвідомлення значущості особистої відповідальності за результати цієї діяльності та необхідність у її постійному вдосконаленні); операційну (здатність до виконання конкретних соціальних задач у педагогічному процесі, яка передбачає засвоєні способи та досвід педагогічної діяльності, необхідні для

успішного здійснення інтегрованого навчання на основі пошуково-дослідницької активності) та рефлексійну (здатність до осмислення основ своєї діяльності, у процесі якої відбувається оцінка й переоцінка своїх здібностей, особистих досягнень; здатність до самоконтролю, самопізнання, саморозвитку) компетентності.

Здійснений теоретичний аналіз досліджень низки провідних науковців дав змогу зробити узагальнення позицій і підходів щодо сутнісного розуміння соціальної компетентності. У дисертаційній роботі визначаємо досліджуваний феномен як інтегрований комплекс парціальних компетентностей, що базуються на системі особистісних психологічних здібностей, моральних цінностей, які у своїй сукупності дають змогу конкретному індивіду успішно взаємодіяти із суспільством задля активації та реалізації процесів самоактуалізації, самовираження, самовдосконалення, самоздійснення.

З урахуванням положень про те, що формування соціальної компетентності студентів буде здійснюватися у процесі навчання гуманітарних дисциплін, розуміємо соціальну компетентність як сукупність когнітивної, інтерактивної, операційної, імплементаційної та рефлексійної компетентностей нижчого ієрархічного порядку, що формуються засобами сучасних освітніх технологій під час навчання гуманітарних дисциплін, що безпосередньо спрямовані на розвиток умінь і навичок студентів педагогічних університетів розв'язувати комплікативні соціально значущі ситуації задля забезпечення їх соціально-особистісної самореалізації.

У другому розділі «Обґрунтування дидактичних засад формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін» визначено сутнісне розуміння дидактичних засад та умов формування соціальної компетентності студентів. Під дидактичними засадами формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін розуміємо сукупність дидактичних положень, умов, принципів і правил, які впливають на механізми формування досліджуваного феномена. З проекцією на практику реалізації дидактичних впливів дидактичні засади формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів більш конкретизовано розуміємо як комплекс дидактичних умов та відповідну дидактичну модель, яка розробляється й імплементується в реальний освітній процес вищої педагогічної школи шляхом її поетапного створення. Під дидактичними умовами розуміємо комплекс вихідних положень, реалізація яких буде сприяти підвищенню рівня сформованості соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін.

Дидактичними умовами формування соціальної компетентності студентів визначено такі: комплексний моніторинг рівня сформованості парціальних компетентностей нижчого ієрархічного порядку (когнітивної, інтерактивної, операційної, імплементаційної, рефлексивної), які у своїй сукупності визначають соціальну компетентність студентів; використання технологій активного та інтерактивного продуктивного навчання гуманітарних дисциплін

на засадах компетентісно орієнтованої освіти; цілеспрямоване створення комплікативних соціально значущих ситуацій як обов'язкової складової змісту навчання гуманітарних дисциплін на основі інтеграції набутих знань, умінь і навичок, що визначають рівень сформованості парціальних компетентностей соціальної компетентності суб'єктів навчального процесу; стимулювання рефлексійної діяльності студентів на кожному етапі формування парціальних компетентностей нижчого ієрархічного порядку, спрямованої на забезпечення їх соціально-особистісної самореалізації.

Досліджувану дидактичну модель формування соціальної компетентності студентів необхідно розглядати як цілісне утворення, що містить мету, функції, методологічні підходи, презентацію парціальних компетентностей, структурно-функціональні компоненти соціальної компетентності, дидактичні умови, опис форм і методів формування, визначення рівнів сформованості соціальної компетентності на основі усвідомлення відповідних критеріїв, показників, а також прогнозований результат.

Розроблена модель складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків: мотиваційно-цільового, організаційно-діяльнісного, технологічного та результативно-рефлексійного (рис. 1).

Перший блок – **мотиваційно-цільовий**, функціями якого визначено діагностичну та мотиваційну.

Перед здійсненням експериментальної роботи з цілеспрямованого формування соціальної компетентності студентів суб'єкти навчального процесу мають чітко усвідомлювати суспільну й індивідуально-особистісну мету соціальної діяльності. На цьому етапі має здійснюватися комплексний моніторинг рівня сформованості парціальних компетентностей, які у своїй сукупності визначають рівень вияву соціальної компетентності студентів.

Організаційно-діяльнісний блок – період інформаційно-роз'яснювальної роботи зі студентами під час аудиторних занять. Функціями блоку визначено координаційну й інформаційно-роз'яснювальну.

Реалізація інформаційно-роз'яснювальної функції другого блоку моделі передбачає наявність у викладача вмінь і навичок чітко, лаконічно й цікаво викладати програмний матеріал студентам. Саме тому в доборі форм і методів навчання домінують інтегративні, інтерактивні методи. Розвиток технологій константно підвищує роль комунікації.

Наступним блоком розгортання видів діяльності в межах розробленої дидактичної моделі формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін визначено **технологічний блок**.

Поряд із упровадженням інтерактивних технологій і вдосконаленням уже існуючих систем навчання на ефективність і якість освітнього процесу мають вплив реалізація формувальної та коригувальної функцій навчальної діяльності.

Формувальна функція полягає у виявленні навчальних елементів, які мають недостатній рівень сформованості та негативно впливають на подальше засвоєння інформації. Завдяки міжпредметним зв'язкам здійснюється

формування таких соціальних знань, умінь і навичок, які стають основою розвитку соціальної компетентності студентів.

Важливим на етапі розгортання технологічного блоку є педагогічне управління. Його домінуючими функціями визначено *конструктивну*, що полягає в доборі оптимальних методів, прийомів і засобів формування соціальної компетентності студентів під час вивчення циклу гуманітарних дисциплін; *організаційно-регулятивну*, що реалізовується безпосередньо через практичну навчальну діяльність; *коригувальну*.

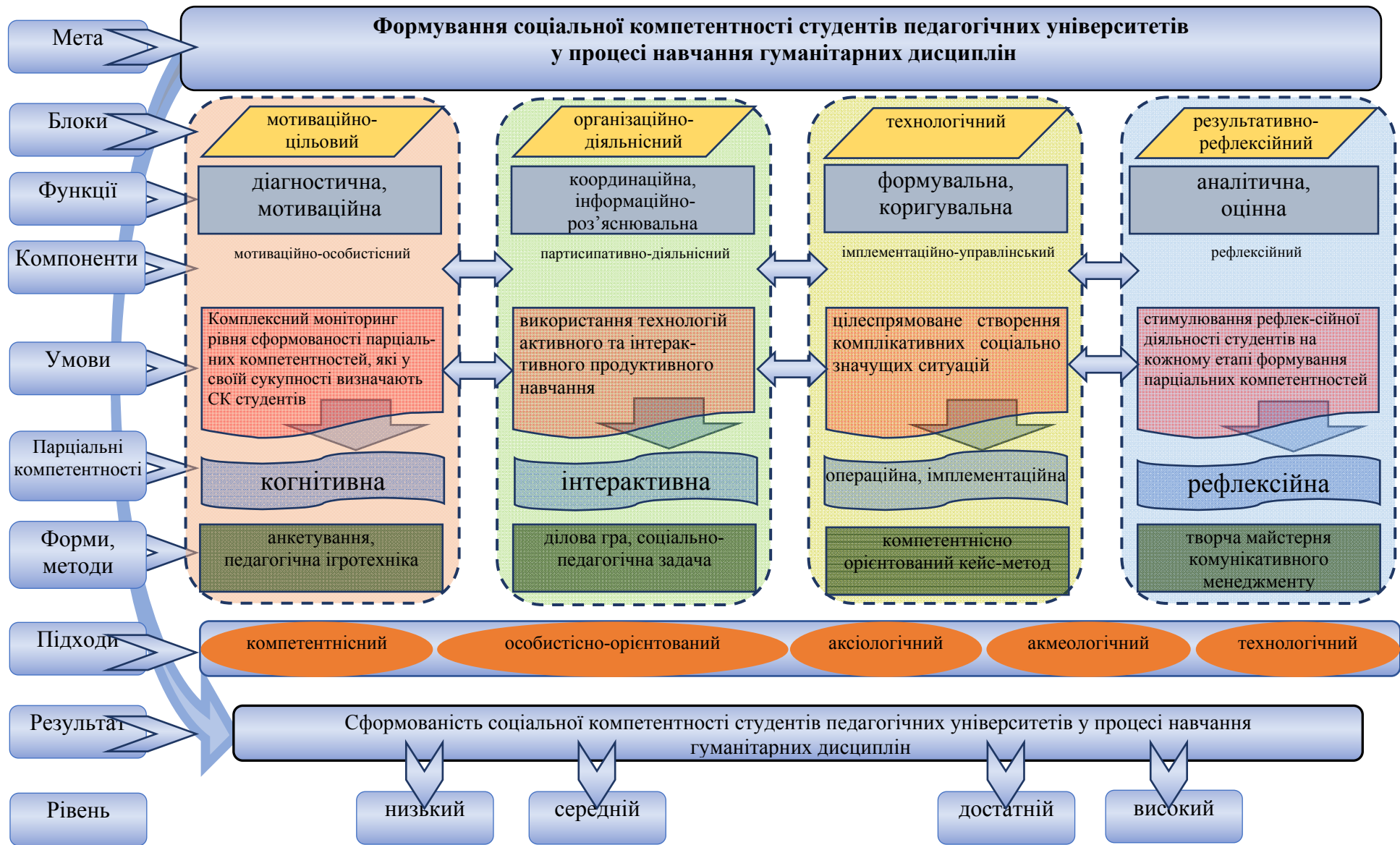
В управлінні процесом формування соціальної компетентності студентів педагогічного університету важливою умовою є цілеспрямоване створення комплікативних соціально значущих ситуацій, які покликані забезпечити розвиток операційної й імплементаційної компетентностей майбутніх педагогів.

Результативно-рефлексійний блок передбачає використання різних засобів варіативного контролю, діагностику сформованості рефлексійного структурного компонента соціальної компетентності студентів із подальшою корекцією.

Теоретичне обґрунтування дидактичної моделі формування соціальної компетентності студентів надає ґрунтовні й достатні підстави для її експериментальної апробації. У розробці дидактичної моделі використано положення компетентнісного (як провідного), особистісно орієнтованого, аксіологічного, акмеологічного та комплексного підходів. Дотримання основних позицій цих підходів зумовило виділення **структурно-функціональних компонентів соціальної компетентності** студентів педагогічних університетів: мотиваційно-особистісного, партисипативно-діяльнісного, імплементаційно-управлінського, рефлексійного. Відповідно до компонентної структури соціальної компетентності визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний, технологічний, комунікативний, ситуаційно-оцінювальний та критерій самооцінки) для характеристики рівнів сформованості соціальної компетентності студентів (низький, середній, достатній, високий).

У третьому розділі «**Практика формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін**» на ґрунті здійснених теоретичних узагальнень описано дослідно-експериментальну роботу, під час якої перевірялася ефективність запропонованої дидактичної моделі та відповідної сукупності дидактичних умов.

На початку дослідно-експериментальної роботи було визначено мету: перевірити ефективність упровадження дидактичної моделі формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін. Відповідно, на кожному етапі дослідно-експериментальної роботи було розв'язано такі завдання: визначено критерії та показники сформованості соціальної компетентності студентів, на основі яких було уточнено рівні сформованості досліджуваного дидактичного феномена; дібрано й застосовано діагностичний матеріал, за допомогою якого з'ясовано

Рис. 1. Дидактична модель формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін

висхідний рівень сформованості соціальної компетентності студентів; розроблено дослідно-експериментальну програму формування соціальної компетентності для перевірки дієвості дидактичної моделі, яка шляхом імплементаційного розгортання реалізується в освітньому процесі та забезпечує підвищення рівня сформованості соціальної компетентності студентів педагогічних університетів.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту за допомогою діагностичної роботи визначено, що сформованість соціальної компетентності студентів педагогічних університетів виявляється на середньому рівні й потребує вдосконалення. З'ясовано, що більшість студентів експериментальної та контрольних груп мають середній рівень сформованості соціальної компетентності (за мотиваційно-особистісним компонентом – 36,6%, партисипативно-діяльнісним – 35,3%, імплементаційно-управлінським – 38,7%, рефлексійним – 33,9%). Показники високого рівня сформованості соціальної компетентності констатовано лише в 13,8% студентів.

За результатами впровадження у процес навчання гуманітарних дисциплін у педагогічних університетах розробленої дидактичної моделі формування соціальної компетентності студентів виявлено, що зменшується відсоток студентів експериментальної групи з низьким рівнем сформованості соціальної компетентності, а саме: за мотиваційно-особистісним компонентом – на 7%, партисипативно-діяльнісним – 9%, імплементаційно-управлінським – 10%, рефлексійним – 10,6%. У той же час зросла кількість студентів із достатнім рівнем сформованості соціальної компетентності: в експериментальній групі – на 8,25%, у контрольних – на 2,2% та 1,3% відповідно.

Для забезпечення змістового наповнення дидактичної моделі формування соціальної компетентності студентів організовано й впроваджено в освітній процес діяльність факультативу «Соціальна компетентність майбутнього вчителя», розроблено дидактичні матеріали для проведення науково-методичного семінару для викладачів «Соціально-педагогічні ситуації: конструювання і використання в освітньому процесі вищої школи». Усі різновиди навчальної діяльності дали змогу оптимальним чином вплинути на розвиток таких показників соціальної компетентності: ставлення до соціальної взаємодії як до цінності, уміння й навички розв'язання соціально значущих ситуацій, володіння конструктивними прийомами комунікації, використання технологій інтерактивного навчання, здатність до осмислення основ власної соціальної діяльності. Усе це уможливило досягнення функціонального результату – підвищення рівня сформованості соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін.

Отже, обґрунтовану структурно-функціональну дидактичну модель, що імплементується в освітній процес вищої педагогічної школи на основі створення відповідного комплексу дидактичних умов, можна вважати ефективною щодо формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін.

Динаміка сформованості компонентів соціальної компетентності студентів педагогічних університетів (%)

Компоненти Критерії	Рівні	Низький			Середній			Достатній			Високий			Коефіцієнт згоди Пірсона		
		Етапи	К1	К2	Е	К1	К2	Е	К1	К2	Е	К1	К2	Е	К1	К2
Мотиваційно-особистісний	Конст.	25	19,5	22	36	33,5	40,5	24,5	30	23,5	14,5	17	14	1,91	1,74	14,02
	Контр.	22	16,6	15	32,5	30	29,5	27,5	34,5	36	18	19	19,5			
Партисипативно-діяльнісний	Конст.	32,5	28	31,5	36	33	37	16,5	24,5	17	15	14,5	14,5	0,18	0,18	8,6
	Контр.	30,5	26,5	22,5	37	33	33	17	25,5	22,5	15,5	15	22			
Імплементативно-управлінський	Конст.	27,7	26,7	27,6	38,4	40	37,8	20,5	19,3	20,6	13,4	14	14	0,04	0,37	5,11
	Контр.	27	24	17,6	38,3	41,5	42,4	21	20	23	13,7	14,5	17			
Технологічний, комунікативний	Конст.	23	23	23,2	34,2	34	33,6	30,8	31	31,7	12	12	11,5	0,1	0,35	6,81
	Контр.	21,7	20,6	12,6	34,6	35,3	37,1	31,2	31,4	35	12,5	12,7	15,3			
Рефлексійний	Ситуаційно-оцінний, критерій самооцінки															

ВИСНОВКИ

Аналіз результатів дослідження, який засвідчує досягнення мети, дав змогу дійти таких висновків:

1. На основі вивчення, аналізу та теоретичного узагальнення наукової літератури з філософії, соціології, психології та педагогіки конкретизовано стан розробки проблеми формування соціальної компетентності студентів у цілому та студентів вищих педагогічних навчальних закладів зокрема. Охарактеризовано сутнісне розуміння змісту досліджуваного феномена в новітній історико-педагогічній період. Методологічною основою для вивчення теоретичних засад дослідження було обрано компетентнісний підхід, реалізація положень якого дає змогу переорієнтувати процес професійно-педагогічної підготовки студентів у вищій педагогічній школі на досягнення функціонального результату, який виявляється як належний рівень сформованості загальних і фахово-предметних компетентностей, підпорядкувати зміст, форми, методи та прийоми навчання меті фахової підготовки майбутніх вчителів.

За результатами здійсненого теоретичного аналізу, узагальнень позицій і підходів різних науковців щодо сутнісного розуміння досліджуваного феномена запропоновано уточнене визначення поняття «соціальна компетентність» – це інтегрований комплекс парціальних компетентностей, що базуються на системі особистісних психологічних здатностей, моральних цінностей, які у своїй сукупності дають змогу конкретному індивіду успішно взаємодіяти із суспільством задля активації та реалізації процесів самоактуалізації, самовираження, самовдосконалення, самоздійснення.

Ураховуючи той факт, що формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів буде здійснюватися на основі змісту дисциплін гуманітарного циклу, розуміємо її як сукупність когнітивної, інтерактивної, операційної, імплементаційної, рефлексійної компетентностей нижчого ієрархічного порядку, що формуються засобами сучасних освітніх технологій під час навчання гуманітарних дисциплін, що безпосередньо спрямовані на розвиток умінь і навичок студентів педагогічних університетів розв'язувати комплікативні соціально значущі ситуації задля забезпечення їх соціально-особистісної самореалізації.

2. У контексті визначення понятійно-термінологічного апарату обґрунтовано сутнісне розуміння дидактичних засад формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів, визначено зміст і структуру. З'ясовано, що поняття «соціальна компетентність студентів» розглядається як базисна інтегративна характеристика особистості, яка включає особистісні соціально значущі якості та ознаки, здатність адекватно оцінювати навколишню ситуацію на основі повноти соціальних, психолого-педагогічних знань, що дає змогу швидко адаптуватися, приймати самостійно рішення та зумовлює соціально-педагогічну активність майбутнього вчителя. Історико-теоретичний аналіз становлення понять «компетентність» і «компетенція» уможливив висновок про те, що, попри різноманітність трактувань цих понять на рівні дефініцій, однією з найважливіших характеристик їх елементів є активність і дієвість наявних знань і досвіду, потенційної (потреби, мотиви, мета) і реалізованої структури (внутрішня і зовнішня діяльність).

3. Виявлено комплекс дидактичних умов формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін як основи для побудови дидактичної моделі. До таких умов віднесено: комплексний моніторинг рівня сформованості парціальних компетентностей нижчого ієрархічного порядку (когнітивної, інтерактивної, операційної, імплементаційної, рефлексійної), які у своїй сукупності визначають соціальну компетентність студентів; використання технологій активного та інтерактивного продуктивного навчання гуманітарних дисциплін на засадах компетентісно орієнтованої освіти; цілеспрямоване створення комплікативних соціально значущих ситуацій як обов'язкової складової змісту навчання гуманітарних дисциплін на основі інтеграції набутих знань, умінь і навичок, що визначають рівень сформованості парціальних компетентностей соціальної компетентності суб'єктів навчального процесу; стимулювання рефлексійної діяльності студентів на кожному етапі формування парціальних компетентностей нижчого ієрархічного порядку, спрямованої на забезпечення їх соціально-особистісної самореалізації.

Створено відповідне теоретичне підґрунтя для розроблення механізмів формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін з урахуванням потреб сучасного суспільства в активно діючих фахівцях із широким діапазоном можливостей, готових до ефективної соціальної діяльності, здатних до самовдосконалення шляхом самоосвіти, спрямованих на творчу самореалізацію. Розроблена

дидактична модель складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків: мотиваційно-цільового, організаційно-діяльнісного, технологічного та результативно-рефлексійного.

4. Уточнено критерії та показники для визначення рівнів сформованості соціальної компетентності студентів педагогічних університетів. Сформованість досліджуваного дидактичного феномена визначалася за такими критеріями та показниками: мотиваційно-ціннісним (мотиваційна спрямованість, розвиненість системи соціально значущих цінностей, мотивація соціально значущої діяльності, ставлення до соціальної взаємодії як до цінності); когнітивно-діяльнісним (знання й володіння механізмами розв'язання соціально значущих ситуацій, наявність когнітивного досвіду, прагнення до накопичення соціальних знань, умінь і навичок); технологічним і комунікативним (використання технологій активного й інтерактивного продуктивного навчання, володіння конструктивними прийомами комунікації); ситуаційно-оцінним і критерієм самооцінки (уміння аналізувати педагогічні ситуації, здатність до осмислення основ власної соціальної діяльності, пізнавально-оцінна діяльність, здатність до самоконтролю). Відповідно до розроблених критеріїв і показників описано чотири рівні вияву сформованості соціальної компетентності студентів: низький, середній, достатній, високий.

5. Розроблено та експериментально апробовано дидактичну модель формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін, яка впроваджувалася на формувальному етапі дослідно-експериментальної роботи та вміщує систему діалектичним чином взаємопов'язаних елементів: мету, блоки, функції, структурно-функціональні компоненти, дидактичні умови, парціальні компетентності, форми, методи, підходи, а також очікуваний результат – підвищення рівня сформованості соціальної компетентності студентів.

Підтвердження об'єктивності отриманих результатів експерименту та перевірка різниці між даними, одержаними на констатувальному й контрольному етапах дослідження, здійснювалися шляхом застосування χ^2 -критерію згоди Пірсона для кожного компонента.

Отже, гіпотеза дослідження про значущість позитивних змін щодо рівня сформованості соціальної компетентності студентів педагогічних університетів унаслідок упровадження дидактичної моделі експериментально підтвердилася.

Як свідчать статистичні дані, найбільшу результативність спостерігаємо щодо формування мотиваційно-особистісного (14,02) та партисипативно-діяльнісного (8,6) компонентів. Нижчі, але статистично значущими, є показники рефлексійного (6,81) та імплементаційно-управлінського (5,11) компонентів.

Дисертація не вичерпує всіх аспектів дослідження обраного напряму науково-педагогічного пошуку. Перспективу подальшої наукової діяльності вбачаємо в розв'язанні проблеми вдосконалення форм, методів і засобів формування соціальної компетентності студентів вищих педагогічних навчальних закладів у процесі вивчення інших дисциплін, а також у визначенні взаємозалежностей між розвитком соціальної компетентності сучасних

студентів та особливостями формування їх професійно-ціннісних орієнтацій, використанням теоретико-методологічного резерву компетентнісного підходу щодо формування соціально-гуманітарних знань майбутніх учителів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Качалова Т. Г. Формування активної соціальної позиції студентів як психолого-педагогічна проблема / Т. Г. Качалова // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2011. – № 33. – С. 102 – 107.

2. Качалова Т. Г. Концептуальні основи проблеми формування соціальної активності студентів (дидактичний аспект) / Т. Г. Качалова // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2012. – № 34. – С. 55 – 62.

3. Качалова Т. Г. Історико-дидактичний аналіз становлення проблеми формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів / Т. Г. Качалова // Наукові записки кафедри педагогіки. – Харків, 2013. – Вип. 31. – С. 97 – 104.

4. Качалова Т. Г. Педагогічні умови формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін / Т. Г. Качалова // Наукові праці : Науково-методичний журнал. – Вип. 234. Т. 246. Педагогіка. – Миколаїв : вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2014. – С. 26 – 30.

5. Качалова Т. Г. Структурно-функціональні компоненти дидактичної моделі формування соціальної компетентності студентів / Т. Г. Качалова // Педагогіка вищої та середньої школи. – Кривий Ріг, 2014. – Вип. 34 – С. 186 – 189.

6. Качалова Т. Г. Змістове наповнення компонентів соціальної компетентності студентів вищої школи / Т. Г. Качалова // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Додаток 1 до вип. 5. Том V (56) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К. : Гнозис, 2014. – С. 188 – 196.

7. Василюк Т. Г. Методологічні аспекти формування соціальної компетентності майбутніх педагогів / О. В. Малихін, Т. Г. Василюк // Молодь і ринок. – Дрогобич, 2016. – Вип. № 8 (139). – С. 6 – 10.

Публікації у зарубіжних періодичних виданнях

8. Качалова Т. Г. Использование интерактивных технологий обучения при формировании социальной компетентности студентов / Т. Г. Качалова // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – Москва. – № 02 (73) февраль, 2015. Часть II. – С. 101 – 104.

9. Василюк Т. Г. Застосування соціально-педагогічних кейсів у формуванні соціальної компетентності студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Т. Г. Василюк // International scientific journal Science and Education a New Dimension (Pedagogy and Psychology). – Будапешт, 2016. – Вип. IV (40) – С. 77 – 79.

Опубліковані праці апробаційного характеру

10. Качалова Т. Г. Загальнотеоретична модель соціальної компетентності студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Т. Г. Качалова // Міжнародна науково-технічна конференція «Сталий розвиток промисловості та суспільства»: матеріали конференції (м. Кривий Ріг, 22-24 травня 2013 р.). – Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ «КНУ». – 2013. – С. 45.

11. Качалова Т. Г. Формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів / Т. Г. Качалова // Ольвійський форум – 2014 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі: тези. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. – С. 149 – 150.

12. Василюк Т. Г. Роль гуманітарних дисциплін у формуванні соціально компетентного випускника ВНЗ / Т. Г. Василюк // Фундаменталізація змісту загальноосвітньої та професійної підготовки: проблеми і перспективи: [матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 22-23 жовтня 2015 р.)] / [ред. О. О. Лаврентьєвої, Т. М. Мішеніної]. – Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ «КНУ», 2015. – С. 32 – 33.

Опубліковані праці, що додатково відображають наукові результати

13. Качалова Т. Г. Гендерна компетентність майбутнього педагога: дидактичний аспект / Т. Г. Качалова // «Гендерна освіта в сучасному університеті: досвід, проблеми та перспективи»: Матеріали міждисциплінарної всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (м. Кривий Ріг, 22-23 жовтня 2014 р.) / За ред. Т. О. Дороніної. – Кривий Ріг, 2014. – С. 23 – 24.

14. Качалова Т. Г. Процес соціалізації як шлях до попередження емоційного вигорання майбутнього вчителя / Т. Г. Качалова // Педагогічне Криворіжжя: Педагогічний альманах / За ред. Дороніної Т. О. – Кривий Ріг : ВЦ КПІ ДВНЗ «КНУ», 2015. – Вип. 1 – С. 62 – 64.

15. Качалова Т. Г. Теоретичні засади гендерного підходу в навчанні школярів / Т. Г. Качалова // Педагогічний альманах: матеріали обласного навчально-методичного семінару «Гендерне виховання в сучасній школі». – Кривий Ріг: КПІ ДВНЗ «КНУ», 2014. – С. 22 – 23.

16. Василюк Т. Г. Педагогічна ігротехніка як інтерактивна технологія навчання студентів / Т. Г. Василюк // Педагогічне Криворіжжя: Педагогічний альманах / За ред. Дороніної Т. О. – Кривий Ріг : ВЦ КПІ ДВНЗ «КНУ». – 2016. Вип. № 2. – С. 15 – 17.

17. Василюк Т. Г. Формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін: [метод. рекомен. для викладачів і студентів вищих пед. навч. закл.] / Тамара Григорівна Василюк. – Кривий Ріг, 2016. – 48 с.

АНОТАЦІЯ

Василюк Т. Г. Дидактичні засади формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України, Тернопіль, 2017.

Проаналізовано шляхи реалізації компетентнісного підходу в сучасних освітніх реаліях, запропоновано визначення соціальної компетентності як інтегрованого комплексу парціальних компетентностей особистості. З'ясовано дидактичний контекст процесу вивчення студентами гуманітарних дисциплін.

Визначено дидактичні засади формування соціальної компетентності студентів у процесі навчання гуманітарних дисциплін. Розроблено й обґрунтовано дидактичну модель формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін. Шляхом проведення педагогічного експерименту доведено ефективність дидактичної моделі, якісний і кількісний аналіз діагностичної інформації підтвердив позитивну динаміку формування соціальної компетентності студентів.

Ключові слова: компетентність, соціальна компетентність, дидактичні умови, дидактична модель, інтерактивні технології.

АННОТАЦИЯ

Василюк Т. Г. Дидактические основы формирования социальной компетентности студентов педагогических университетов в процессе изучения гуманитарных дисциплин. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.09 – теория обучения. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Министерство образования и науки Украины, Тернополь, 2017.

Осуществлен анализ достижений реализации компетентностного подхода в современных образовательных реалиях, предложено определение социальной компетентности как интегрированного комплекса парциальных компетентностей личности. Уточнен дидактический контекст процесса изучения студентами гуманитарных дисциплин.

Определены дидактические основы формирования социальной компетентности студентов в процессе обучения гуманитарным дисциплинам. Разработана и обоснована дидактическая модель формирования социальной компетентности студентов педагогических университетов в процессе обучения гуманитарным дисциплинам. Анализ результатов педагогического эксперимента подтвердил эффективность и результативность предложенной дидактической модели. Осуществленный количественный и качественный анализ опытно-экспериментальной информации убедительно показал позитивную динамику формирования социальной компетентности студентов.

Ключевые слова: компетентность, социальная компетентность, дидактические условия, дидактическая модель, интерактивные технологии.

SUMMARY

Vasilyuk T. G. Didactic fundamentals of students' social competence in pedagogical universities in the process of humanities studying. – Manuscript copyright.

The dissertation for scientific degree of Candidate of Pedagogic Sciences in specialty 13.00.09 – Theory of Education. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Ternopil, 2017.

The analysis of features of competence-based approach implementation in the conditions of the Ukrainian educational space is performed, it is underlined that competence-based approach allows to reorient the course and content of professional training of students of the higher school on a resulting effect, to subordinate forms, methods and acceptances of student's training in single purposes, to correlate them to the overall objective of professional training.

Based on the analysis of a wide range of philosophical, psychological, methodical literature, author's determination of social competence is offered. This didactic phenomenon is considered as the integrated complex of the partial competence which is based on the system of personal psychological capabilities, moral values which in total allow a specific individual to interact successfully with society for the purpose of self-updating – self-expression, self-improvement, self-affirmation.

It is established that socialization is a necessary condition of existence in the modern world. Social competence acts both as a result, and as a condition of successful socialization. The higher is the level of social competence development, the socialization proceeds easier, and interpersonal interaction is more successful.

The didactic context of studying process of humanitarian cycle objects provides good causes for didactic model development of social competence forming of students of pedagogical universities which is presented in the form of four interconnected blocks: motivational and target, organizational and activity, technological and productive and reflexive. The substantial structure of social competence of students of pedagogical universities is provided by set of cognitive, interactive, operational, implementation, reflexive competence. It is determined by structurally functional components of social competence: motivational and personal, participative-activity, implementation and managerial and reflexive. For the purpose of detailed studying of these structurally functional components, criteria, which determine them, were established: motivational and valuable, cognitive and activity, technological, communicative, situational and estimative, criterion of self-assessment.

The students' social competence formation was determined by the following criteria and indicators: motivational and valuable (development of system of socially important values); cognitive (knowledge and mastering mechanisms of solving social tasks and situations); technological, communicative (use of technologies of active and

interactive productive training, mastering constructive methods of communication); situational and estimative criterion of self-assessment (capability to self-checking, judgment of bases of one's own social activities).

Researching a problem of social competence forming of students of pedagogical universities in the course of humanitarian disciplines studying, the complex of the didactic conditions promoting this process is theoretically reasonable: complex monitoring of level of students' partial competence formation, use of technologies of active, interactive productive training, creation of the complication socially important situations, stimulation of students' reflexive activities through all stages of social competence forming.

Didactic model efficiency of social competence forming of students of pedagogical universities in the course of humanitarian disciplines studying and the corresponding didactic conditions are checked experimentally.

Key words: competence, social competence, didactic conditions, didactical model, interactive technologies.

Підписано до друку 12.01.2017 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 01/17/1-7

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФО Осадца Ю.В.